

JIŘÍ VACEK

Josef Václav Frič a vlastenecký život v Polné
ve čtyřicátých letech minulého století

V roce 1860 přinesl časopis *Obrazy života*, redigovaný Janem Nerudou a vydávaný litomyšlským nakladatelem Antonínem Augustou, arabesku nazvanou *Od tebe to nebolí*, jako autor byl uveden Martin Brodský. Jméno neznámé v sousedství zvučných jmen Jana Nerudy, Vítězslava Háška, Adolfa Heyduka, Karoliny Světlé, Gustava Pflagra-Moravského, přispěvatelů téhož ročníku uvedeného časopisu.

Hrdinkou arabesky je Lenka, dcera ovdovělého venkovského učitele. Při koledě v myslivně dostane od Honzíka, nejmladšího synka hajného, živého zajíčka. Ve škole se Honzík špatně učí, Lenka mu ustavičně napovídá. Jednou, když Honzík opět neuměl a učitel měl mrzutou náladu, nařídil Lence, aby Honzíkovi našlehala rákoskou, protože sám byl nemocen a nevládl pravou rukou. Lenka je nucena uposlechnout, Honzík ji utěšuje: „Jen maž! To víš, od tebe to nebolí.“ — Uběhla léta, Honzík odjel studovat do Prahy, učitel se na smrt roznemohl, Lenka ho ve škole zastupuje. Honzík na ni zapomněl, jen zajíc jí zůstal jako památka na něho a stále jí ho připomínal. Tu se zdál otci o zajíci sen a on prohlásil, že nebude-li ho mít k večeři, pokojně neumře. Stalo se, avšak rána se již nedočkal. V obci viděli, že se musí poohlédnout po jiném učiteli, a vzkázali Lence, aby se vystěhovala. Lenka se vyplakala na hrobě rodičů, vyšla si do přírody a ani nevěděla, jak se ocitla v blízkosti myslivny. Vtom se ozval výstřel, nedaleko ní padla srnka, ale i Lenka vykřikla zasažena. Z křoví vystoupil mladý muž, sklonil se k srnce, zděšeně však uskočil, když spatřil Lenku. Vrhł se k ní, jí bylo náhle lehké, klesla Honzíkovi do náruče a se slovy: „Od tebe to nebolí“ skonala.

Autorem tohoto sentimentálního příběhu, ukrytým pod pseudonymem Martin Brodský, je významný publicista, politik, revolucionář a neúnavný organizátor nové české společnosti Josef Václav Frič. Živou součástí našeho kulturního dědictví představují jeho nesmírně cenné Paměti, podávající dnešnímu čtenáři bezprostřední obraz českého života v polovině minulého století, zatímco Fričova básnická a zvláště prozaická tvorba nedosahuje vysoké umělecké úrovně. Arabeska *Od tebe to nebolí* je pro nás zajímavá především z toho důvodu, že by nebyla vznikla, nebýt Fričovy návštěvy Polné.

Ďne 27. srpna 1843 se zastavila v Polné trojice mladých chlapců, jejichž jména se později trvale zapsala do naší kulturní historie. Nejstarší, devatenáctiletý Ferdinand Náprstek, jeho o dva roky mladší bratr Vojta a nejmladší, teprve čtrnáctiletý Frič. Tehdy, o prázdninách, splnila se Fričova touha procestovat a poznat co nejvíce končin své vlasti, když mu bratři Náprstkové navrhli, aby se s nimi vydal na cestu po východních a jižních Čechách. Cestou si pozorně všímali společenského života ve městech a městečkách a vyhledávali setkání s předními českými vlastenci, jako byli básník Karel Drahotín Villani, zdržující se v té době v Čáslavi, chrudimský děkan Josef Liboslav Ziegler či polenský buditel Antonín Pittner, patřící do přátelského kruhu Boženy Němcové, která se rok předtím odstěhovala z Polné do Prahy.

Ve svých Pamětech Frič vzpomíná, jak Pittner zavedl všechny tři chlapce do školy ke starému, nemocnému učiteli, vášnivému muzikantovi, jehož jediným pokladem byl staříčkový klavír a jedinou oporou skromná, již odkvetlá, velmi vzdělaná a obětavá dcera, trpící v duši svým neradostným údělem, avšak bezmezně oddaná svému otci. Její trudný osud Friče natolik zaujal, že ho inspiroval k pozdější arabesce, jejíž příběh je ovšem uměleckou fikcí. Starého učitele líčí Frič jako vzorného vlastence, zasloužilého vychovatele, těšícího se všeobecné úctě a přátelství spoluobčanů. Kdo byl tento učitel? Z historických pramenů se dovídáme, že v roce 1843 působili na polenské škole tři starší učitelé: ředitel Severin Promberger (1780—1847), Josef Kuhn (1783—1850) a Jan Duras, zemřelý roku 1845. O Prombergovi je však známo, že nebydlil ve škole, ale ve vlastním domku poblíž, měl osm dětí a nebyl hudebník. Josef Kuhn absolvoval varhanní hru u proslulého Jana Křtitele v Praze, byl autorem chrámových skladeb a improvizátorem na varhany. Měl dceru Adletu a je velmi pravděpodobné, že právě jeho navštívili bratři Náprstkové a J. V. Frič. Třetí z učitelů, Jan Duras (rok narození se nepodařilo zjistit, jako učitel působil od roku 1813), měl dceru Aloisii, sám byl sice rovněž hudebník, avšak byl znám jako vynikající houslista.

Na Polnou vzpomíná Frič ještě 1. září 1843, když píše z Jindřichova Hradce svému strýci Václavu Staňkovi do Prahy. Zmiňuje se o Polné jako o městě s vlasteneckým plaménkem, se znamenitými muži Pittnerem, páterem Seidlem a dalšími, které neuvádí jmény.

Kromě Fričových vzpomínek zachoval se i deníkový záznam Vojty Náprstka, vztahující se k návštěvě Polné 27. srpna 1843. Náprstek líčí Polnou jako město v pěkném, velkém údolí, se zámekem a krásným velkým kostelem a dodává, že život polenských občanů je znám každému čtenáři Květů, přinášejících často zprávy o kulturním dění v Polné. Nejvíce pozornosti věnuje Náprstek kulturně uvědomovací činnosti Pittnerově, s uznáním se vyslovuje o Pittnerových zásluhách o šíření českých knih, vypočítává, kolik se v Polné odebírá časopisů a nadšeně se rozepisuje o krásném večeru se zpěvem, deklamacemi a tancem, který Pittner toho dne uspořádal. Na rozloučenou napsal Pittner Náprstkově do památníku své verše: My jsme plémě jedné máti, chlobou nám to, k ní se znáti, každý skryj se v její stín, kdo jsi věrný vlasti syn! Za zmínku stojí, že čtrnáctiletý Frič zanechal Pittnerovi na památku svou modlitbu na Bílé hoře, v níž prosí Hospodina, „byl dal vrahům tupného zahrání“.

S Polnou je nepřímou spojena ještě jedna, mnohem pozdější Fričova vzpomínka. Ve svém cestopise Podél Sázavy, určeném původně pro Ottovu publikaci Čechy, zmiňuje se Frič o setkání se starým vrchnostenským zřízencem ve Žďáru

naď Sázavou, který pamatoval spisovatele Františka Turinského, spravujícího počátkem čtyřicátých let žďárské panství. Stařec Fričovi vyprávěl, jak byl Turinský, přítel Antonína Pittnera, pozván kdysi se svými dcerami do Polné na vlasteneckou besedu, pro zaneprázdnění se však omluvil a poslal jen své dvě dcery a vozkovi uložil, aby odevzdal Pittnerovi po výtisku jeho dramatu Virginie a Angelina s lístkem, na němž stálo: „Místo sebe posílám své dvě dcery, Virginii a Angelinu.“ Pittner měl z knížek radost, zároveň byl však zarmoucen, že ples se bude musit obejít bez Turinského dcer. Tu se teprve objevily v plesových šatech obě dívky a polenští vlastenci z nich měli ještě větší radost než z knižní Virginie a Angeliny. Polenské muzeum dodnes chová obě knihy, z nichž Angelina, vydaná královéhradeckým nakladatelem Janem Hostivínem Pospíšilem v roce 1840, nese na titulním listě věnování: „2. II. 1845 Besedě na Polně“ s podpisem autorovým. Jednalo se o jednu z četných polenských českých besed, které zavedl Antonín Pittner po Tylově pražském vzoru již 8. října 1843.

Výše uvedené skutečnosti dosvědčují, že vlastenecký život v Polné v obrozenské době byl značně rozvinutý, především zásluhou tehdejší vůdčí polenské osobnosti Antonína Pittnera.

Fričova arabeska *Od tebe to nebolí* měla ještě další zajímavé osudy. Když byl významný ruský spisovatel Nikolaj Semjonovič Leskov přinucen domácími poměry odjet koncem roku 1862 do ciziny, kde setrval do března následujícího roku zastaviv se na krátký čas v Praze, seznámil se tu s řadou českých spisovatelů, mezi nimi s Emanuelem Tonnerem, který byl tehdy profesorem obchodní akademie. Tonner učil Leskova česky a získal ho pro překlad Fričovy arabesky do ruštiny. S názvem *Od tebe ne bolí* no byla uveřejněna v lednu 1863 v petrohradském deníku *Severnaja pčela*, majícím velký okruh odběratelů především díky nenáročné četbě, podávané formou zábavných fejetonů, črt a mravoličných obrázků. Kromě toho vyšla arabeska ještě ve zvláštním otisku, datovaném v Petrohradě 29. března 1863. Na druhé straně otisku je pod čarou poznámka: „Arabeska M. Brodského žádá si malého objasnění českého venkovského života. V Čechách není nešťastnějšího člověka nad venkovského učitele. Učitelům v zaměstnání pomáhají obyčejně jejich dcery, které nemají žádné vyhlídky. Smutný osud těchto bytostí je naplněn takovou tragikou, že často inspiruje básníky; smrtelníkům, čtoucím ty příběhy, je velmi líto učitelských dcer, ale nijak jim nevdají, že nemají nic z radostí ze života. Tyto dívky se téměř nikdy nevďají, a protože se stýkají ustavičně s dětmi, uchovávají si po celý život dětskou čistotu a naivnost. [Překladatel.]“ Na poslední stránce je uveden podpis M. Stebnickij a datum: Praha 3. prosince 1862. M. Stebnickij byl pseudonym, pod nímž občas Leskov publikoval.

Z Prahy odjel Leskov do Paříže. Tonner mu dal pařížskou adresu J. V. Friče a Leskov ho hned v prvních dnech vyhledal. Když Frič uslyšel, že Leskov přeložil jeho arabesku, doporučil mu, aby přeložil pohádku Boženy Němcové *O dvanácti měsíčkách*, která vyšla poprvé roku 1855 ve Fričově almanachu *Lada—Nióla*. Leskov se ujal překladu a pohádka byla uveřejněna 8. dubna 1863 v *Severní včele*, opět s pseudonymem překladatele M. Stebnickij. Boženu Němcovou si Leskov zamiloval natolik, že ještě po dvaceti letech, v dopise z 28. června 1883, doporučoval redaktorce Peškovové-Toliverové, aby ve všem dětském časopise *Igrušečka* uveřejnila něco od Němcové. Bez zajímavosti není ani skutečnost, že dvacet let předtím, 29. června 1863, se v *Severní včele* objevila nepode-

psaná stať, nazvaná: Božena Němcová. Češskaja narodnaja pisatel'nica. Teprve po více než sto letech prokázala sovětská badatelka T. S. Karskaja Leskovovo autorství této staťi.

L I T E R A T U R A

- J. V. F r i č, *Paměti*, Praha 1957—1963.
- V. N á p r s t e k, Kostra deníku Vojty Náprstka, uložena v Knihovně Náprstkova muzea v Praze.
- F. R. T i c h ý, *Leskov a Čechy*, Praha—Moskva 1956, č. 11, s. 554—561.
- I. Š p i n a r, *První výroční zpráva hlavní školy v Polné 1865*.
- I. Š p i n a r, *Památník škole polenské, Velké Meziříčí 1884*.
- T. S. K a r s k a j a, *Leskov — autor očka o Božene Nemcovej*, Russkaja literatura 1969, č. 2, s. 157—162.